

эмиграции, судьба женщины и т. п. Малая проза писательницы, тяготеющая к модернистскому направлению (импрессионизм, символизм), содержит гендерный аспект, глубокие психологические и философские обобщения, национальные, фольклорно-мифологические мотивы, элементы фантастики, потока сознания и т. п. Неповторимая символика цветов, цветовой гаммы, человеческих глаз, паутины, крестов и др., яркие художественно-стилистические и лексические средства и приемы, среди которых важное место принадлежит анафоре, антитезе, метафоре, эпитетам, риторическим вопросам, делают малую прозу писательницы ярким явлением украинского литературного пространства XX в.

Ключевые слова: новелла, гротеск, анафора, цвет, символика глаз.

Zhylenko Iryna. Flash Fiction of Halyna Orlivna in the Emigration Period: Genre Palette, Stylistic Features. This article focuses on the creative work of the Ukrainian woman writer of the emigration period of the 1920-s Halyna Mnevs'ka (pseudonym – Halyna Orlivna). The genre priorities of her flash fiction are stories, novels, poetry in prose, and «grotesques». The main topics in her writing are October Revolution of the 1917, Civil War, life in the emigration, women fate etc. Flash fiction of the writer is tending towards the modernist direction (impressionism, symbolism), contains gender aspect, deep psychological and philosophical generalizations, national and folklore-mythological themes, fantasy elements, flow of consciousness etc. unique colour symbolic, flowers, people's eyes, spider's web, crosses etc. Her writing is rich in bright artistic-stylistic and lexical means and methods, among which a crucial place is being taken by anaphoras, antitheses, metaphors, epithets and rhetorical questions; these make flash fiction of Halyna Orlivna to a single phenomenon of the Ukrainian literary space of the XX century.

Key words: novel, grotesque, anaphora, colour, eyes symbol.

Стаття надійшла до редколегії
14.10.2016 р.

УДК 82.0

Юлія Ісапчук

Опозиція центру й периферії, або провінція *versus* метрополія в сучасному літературознавстві

У статті проаналізовано характер взаємодії бінарної пари центр і периферія на основі іманентної амбівалентності її складників. Окреслено вивчення цих явищ у німецькомовному літературознавстві на фоні опрацювання теми батьківщини та регіону в художній літературі. Простежено означену проблематику в сучасній російській гуманітаристиці з виокремленням концепту російської провінції як національного феномену, що супроводжується теоретичним обґрунтуванням загального бачення образу провінції. Висвітлено також дослідження цього концепту в українському науковому дискурсі. Здійснено спробу термінологічно увиразнити провінцію та метрополію як сучасні літературознавчі поняття. Наголошено на важливості становлення провінціології як нового міждисциплінарного напрямку гуманітарних наук.

Ключові слова: провінціологія, центр, периферія, провінція, метрополія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Антагоністична опозиція «центр та периферія» ґрунтується на іманентній антитезі компонентів і водночас передбачає амбівалентну характеристику цього «союзу». Ці складники зазвичай містять додаткове семантичне значення від масивнішого й релевантнішого (центр) до більш слабкого та другорядного (периферія). При частому вживанні втрачається їх первинний сенс, відбувається профанація цих понять [20, с. 5]. У просторовому аспекті все традиційно обертається на фоні відмінних світоглядних систем у внутрішньому протистоянні між метрополією (імперією) і провінцією, містом та селом, зумовленому соціальними, політичними й культурними особливостями розвитку людства.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У середині 1970-х рр. у німецькомовній літературі простежується підвищений інтерес до літературного опрацювання теми батьківщини, провінції та регіону. Водночас активізується процес академічного вивчення різних проявів тодішньої регіональної літератури [15, с. 7–8]. Як наслідок, здійснюється спроба термінологічно увиразнити згадані вище, на перший погляд, семантично близькі поняття. Так, німецький дослідник Н. Мекленбург убачає в

провінції поєднання «історико-географічної об'єктивності» й «суб'єктивного, культурно досформованого зразка тлумачення», де «батьківщина» сильно навантажена «емоційними конотаціями», а «регіон» містить дуже нейтральне значення «вужчого оточення життя, середовище людини» [42, с. 32–44]. Він трактує провінцію як «ідеологічну полісемію» [42, с. 50], що, своєю чергою, може викликати низку різноманітних протиставлень: консерватизм і модерність, цивілізація та природа, централізм і маргінальність тощо [43, с. 31–70].

Упродовж 1990-х рр. та в першому десятилітті XXI ст. здійснено низку наукових проектів, що об'єднують зацікавлених у вивченні центру й периферії в літературі, зокрема німецькомовній. Опубліковано тематичні збірники «Метрополі: лабораторії модерну» («Metropolen: Laboratorien der Moderne», 2000) [47], «Між центром та периферією: метрополія як культурний та естетичний простір пізнання» («Zwischen Zentrum und Peripherie: die Metropole als kultureller und ästhetischer Erfahrungsraum», 2005) [53], «Провінція як центр: регіональність у літературі та мові» («Provinz als Zentrum : Regionalität in Literatur und Sprache», 2007) [49], «Провінція та метрополія. До відношень між регіоналізмом та урбанізмом у літературі» («Provinz und Metropole. Zum Verhältnis von Regionalismus und Urbanität in der Literatur», 2008) [50], «Периферійні центри чи центральні периферії? Культури та регіони Європи між глобалізацією та регіональністю» («Periphere Zentren oder zentrale Peripherien?: Kulturen und Regionen Europas zwischen Globalisierung und Regionalität», 2008) [48], «Літературні простори досвіду. Центр та периферія у німецькомовній літературі XIX та XX ст.» («Literarische Erfahrungsräume. Zentrum und Peripherie in der deutschsprachigen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts», 2009) [41], «Метрополія, провінція та світ: простір та мобільність у літературі» («Metropole, Provinz und Welt: Raum und Mobilität in der Literatur des Realismus», 2013) [46], а також з акцентом на культурі Дунайської монархії: «Метрополія та провінція в австрійській літературі XIX та XX ст.» («Metropole und Provinz in der österreichischen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts», 1994) [44], «Метрополія та провінції у старій Австрії» («Metropole und Provinzen in Altösterreich», 1996) [45] і «Простори та кордони у Австро-Угорщині 1867–1918: культурологічні підходи» («Räume und Grenzen in Österreich-Ungarn 1867–1918: kulturwissenschaftliche Annäherungen», 2010) [51], «Центри, периферії та колективні ідентичності в Австро-Угорщині» («Zentren, Peripherien und kollektive Identitäten in Österreich-Ungarn», 2006) [52]. Так, в останньому збірнику залучено сучасні практики постколоніальної критики, культурних студій і постструктуралізму. Серед авторів цих видань можна назвати німецьких філологів В. Аманна, Р. Бербіга, Д. Бурдорфа, К. Мозера, австрійських літературознавців К. Вагнера, В. Мюллера-Функа, К. Росбахера, В. Фішера, французького культуролога Ж. Ле Рідера, румунського германіста А. Корбеа-Гойші, також польських дослідників Г. Орловські, К. Ліпінські, М. Кардах та багатьох інших.

Прикметною рисою більшості цих збірок виступає концепт ідеалізованої Австро-Угорської монархії у вигляді багатонаціональної держави з ієрархічно побудованою структурою, яка демонструє стосунки між метрополією й провінцією, між центральною як осердям влади та провінцією, готовою до самопожертви як основи порядку в суспільстві, що становить найвищий закон існування держави. Відповідно, провінція наділена, крім позитивних ознак – таких як ідилічність, спокій, довірливість та безпека, благочестиве життя, також негативними уявленнями про стагнацію, безперспективність, іноді заслання [45, с. 11–30; 46, с. 11–89]. Також особливістю Австро-Угорщини вважають неоднозначний погляд на центри (Відень, Будапешт, Прага) поряд із внутрішніми периферіями, які на місцевому рівні сприймаються центрами (наприклад Львів для Галичини), до того ж уся країна на початку XX ст. за економіко-політичним розвитком на континенті порівнюється з «напівпериферією» (термін І. Валлерштайна) [52, с. 2]. Загалом у німецькомовному середовищі поняття «метрополія» та «провінція» розглядаються в аспекті етнічної багатоманітності Габсбурзької монархії й Австрії як її правонаступниці.

Подібні тенденції в об'єкті дослідження, але відмінні в ступені його теоретичного осмислення притаманні й сучасній російській гуманітаристиці. Починаючи з 1992 р., проводять наукові конференції та семінари в Самарі, Пензі, Тамбові, Твері, Нижньому Новгороді, Курську, Єльці, Ульяновську, Санкт-Петербурзі та інших містах. Загалом проблемне поле цих наукових зустрічей стосується специфіки окремого регіону, виокремлення концепту російської провінції як національного феномену, а також супроводжується теоретичним обґрунтуванням загального бачення провінції на основі аналізу зразків переважно російської літератури. У результаті такої співпраці публікуються численні наукові збірники на основі матеріалів конференцій, а також окремі видання,

серед яких назвемо «Російська провінція: міф – текст – реальність» (2000) [29] та «Геопанорама російської культури: Провінція та її локальні тексти» (2004) [6], а також «Російська провінція: словник» (2011) [23; 24].

Крім того, слід наголосити на дослідженнях філософа С. Ляхової [21] та літературознавця Є. Сайко, які одними з перших почали трактувати провінцію як соціокультурний феномен, а остання пропонує розрізняти «велику» й «малу» провінцію та місто як ланку-основу культури між ними [30, с. 37]; на роботі історика М. Інюшкіна про провінційну культуру й ментальність на протигагу до столичної [12, с. 16–29, 37–50], філологів Є. Ертнер і Я. Циганової, які простежують підходи до вивчення феноменології російської провінції [39] та провінцію як особливий історико-культурний простір [36, с. 74], а також варто назвати розвідки О. Дирдіна [10], Л. Зайонц [11], Б. Ішкіна [13], В. Каганського [17], В. Кривоноса [19], Н. Южаліної [40] й багатьох інших. Фактично за 20 років російські науковці, зупинившись на комплексному вивченні власної провінції із залученням міждисциплінарного підходу до питання, продемонстрували бачення російської провінції як феномену й окреслили загальні положення з проблематики відносин між центром та периферією.

Що ж до українських наукових кіл, то передовсім цей дискурс представлений переважно окремими дослідженнями вітчизняних гуманітаріїв у контексті соціально-політичного розвитку незалежної України. Зокрема, чернівецького науковця В. Ковальова вважають одним з активних дослідників провінціології (провінціалознавства або провінціалістики), що формується як новий інтердисциплінарний напрям у гуманітаристиці. Починаючи з 1996 р., він виступає організатором щорічних науково-практичних конференцій, семінарів стосовно дискурсу провінції та дотичних проблем. Так, збірник матеріалів за 2006–2009 рр. демонструє основні вектори розвитку провінціології, зосередивши увагу на тісних взаємозв'язках провінції з повсякденням (В. Ковальов), її протиставленні столичній свідомості (Ю. Добровольський, М. Простаков), виокремленні таких понять, як провінціалізм (І. Вазар, З. Бройде), особистість провінціала в культурному просторі й стосовно себе (Я. Гошовська, В. Фісанов, А. Круглашов та ін.), тощо. Загалом спільний для більшості виступів умовивід про особливий статус провінції та її жителів, відмінний від столичного, що ґрунтується на метафорі повсякденного буття й різного ступеня саморефлексії провінціала, унаслідок чого й формуються певні стереотипні погляди та моделі поведінки [1]. Для нас цінне спостереження цих авторів, які іноді хоч і не без зайвої риторики, однак різнопланово репрезентують феномен провінції в контексті власної сфери діяльності.

Вартий уваги науковий збірник «Центральні землі – коронні землі – межові землі» (2013) із серії «Понад кордонами: студії німецькомовної літератури», автори якого (Г. Р. Брітгнахер, Є. Волощук, Б. Лангер, Й. Пациняк) звертаються до проблематики центру й периферії в різних дискурсах із наголошенням умовності меж як таких [35].

Крім того, О. Борзенко аналізує становлення української літератури крізь образ сентиментальної «провінції» як оптимального механізму адаптації українського суспільства до наднаціонального простору імперії [3, с. 65]. Т. Шестопалова простежує роль провінції в українському культурологічному дискурсі на основі літературознавчої спадщини Ю. Лавріненка, говорячи про тодішній духовний провінціалізм в Україні [38, с. 67–70]; О. Пелін вивчає місце міфів про провінцію в традиційній системі соціальної ієрархії [27]; О. Розумна досліджує українську провінцію як соціокультурний феномен, наголошуючи на її ролі «для суспільства у період динамічних змін і трансформацій» [28, с. 135]. Доречно назвати також окремі розвідки А. Гончаренко [8], В. Маслійчук [22], В. Остапчук [25], Г. Сатановської [31], О. Стяжкіної [32] навколо відносин між центром і периферією.

Важливим науковим кроком у сучасному українському літературознавстві можна вважати колективну монографію «Імператив провінція» (2014) (упорядник О. Червінська) на основі матеріалів поетологічного колоквиуму «Потенціал провінції як джерело утопій» (2013). Власне назва видання вказує на зворотний і взаємодоповнюючий зв'язок цих явищ, що артикулюється в статтях авторів. Наприклад, С. Кирилюк схильна розглядати внутрішні й зовнішні параметри провінціалізму в контексті «імперських установок» із центру [14, с. 7–11]; С. Гайжюнас аналізує педагогічні можливості провінції як утопії [14, с. 29]; О. Червінська обґрунтовує статус провінції як неодмінний компонент імперської парадигми [14, с. 274–275]; Е. Шестакова пропонує досліджувати провінцію та утопію з позиції гетеротопії [14, с. 293–298]. Крім того, дихотомія центру й периферії продемонстрована в роботах науковців на основі національних особливостей літературного процесу певних регіонів (британський, російський, китайський, іспанський, німецькомовний досвід) і текстів окремих письменників (І. Калинця, Б. Шульца, Л. Сенгора, Ю. Крістевої, І. Бахман, Ф. Достоев-

ського, М. Носова, Б. Акуніна, Є. Лукіна, М. Грімич). На відміну від іноземних аналогів, ця монографія не обмежується в часовому чи просторовому рівнях, певними конкретними національними або регіональними варіантами літератури, а дає широкий вектор для історико-літературного й теоретико-методологічного розуміння проблеми.

Мета та завдання статті полягають в осмисленні особливостей соціокультурного феномену «провінція та метрополія» у гуманітаристиці та у виявленні закономірностей у протистоянні бінарної пари «центр і периферія» в сучасному літературознавстві.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Нагадаємо етимологію слова «провінція» (від латин. *provincia*, де *pro* означає вперед, а *vincere* – перемагати), що спочатку позначало позаіталійські території, які підпорядковувалися Давньому Риму й керувалися римськими намісниками. Як зауважує британський історик А. Тойнбі, провінція виконувала дві основні функції – охорону всієї держави та збереження імперської влади [33, с. 505–508]. Проте сучасна конотація цього поняття в сприйнятті пересічної людини містить у собі вже щось знецінене, далеке від перемоги, тим паче прогресивності, наштотуючи на думку про недолугість і відсталість мешканців периферії. Російський учений Р. Браже пояснює цей факт недоліком бінарності мислення, заснованого на антитезах, і пропонує власну тріаду: центр – провінція – батьківщина, де остання одночасно асоціюється з двома іншими й урівноважує їх [4, с. 21–22].

Провінцію подекуди інтерпретують як метафору [12, с. 17; 27, с. 100; 28, с. 135], а похідні від неї поняття «провінційність», «провінціалізм» указують на психологічний момент у сприйнятті: зазвичай, створюють ефект внутрішнього відштотування для провінціала, викликаючи захисну реакцію внаслідок «образи». Водночас, на думку О. Червінської, «абсолютною точкою відліку є сама по собі позиція спостерігача, яка й визначає всі можливі ракурси даної проблеми, відцентрові чи доцентрові» [14, с. 276]. У подібному руслі розмірковує С. Кирилук, наголошуючи на проблемі свідомого й неусвідомленого провінціалізму, що залежить від здатності мешканця периферії вести діалог зі столицею (пасивне прийняття, підкорення чи віднайдення центру в собі) [14, с. 7–9]. Суголосьне спостереження О. Пронкевича: «нерідко “провінційне” в географічному розумінні є водночас “провінційним” у плані інтелектуальному чи духовному, але часто ступінь відкритості й інтегрованості певних віддалених “територій” у глобальні модернізаційні процеси може бути не нижчим або навіть вищим, ніж у деяких столицях» [14, с. 73].

Яскравим прикладом провінціалізму в позитивному розумінні можна розглядати постать – за визначенням дослідника І. Клеха [18, с. 101] – «австро-угорсько-польсько-єврейсько-галицького космополітичного письменника» Б. Шульца (1892–1942). Він перетворює своє рідне, насправді сіре провінційне містечко Дрогобич в «особливу провінцію», «місто, єдине на світі», «візійне місто», «вибрану країну», із приводу чого В. Меньок говорить про шульцівське креативно-інтерпретаційне окреслення Дрогобича [14, с. 90–92]. О. Червінська, у міркуваннях про «духовну генеалогію» Б. Шульца та простір дитинства в провінціях, наводить низку текстів письменників, які також сформувалися за подібних умов [37, с. 249–252].

З одного боку, провінційність може викликати асоціації ідилічного характеру про життя, наближене до природи, а з іншого – бути властивою міщанству як соціальному типу мешканців столиці [23, с. 39]. При намірі пасивного вписування в метрополію можна також говорити про провінційний комплекс столичності [24, с. 45], коли провінціал відчуває свою меншовартість, упереджене ставлення до малої батьківщини поряд із задрістю до жителів мегаполісів або більших населених пунктів.

Водночас і столиця часто викликає асоціації з лицемірством, зміною масок, що міститься в її назві – сто-лиця, на що вказує М. Лановик [14, с. 50], виступати синонімом штучності, метушні, що характерно для великого міста. Інколи звідси втікають у провінцію в пошуках душевної рівноваги та незалежності, натомість у столиці людина бачить більше перспектив для кар'єрного зростання. М. Каган наголошує на функціональній відмінності між столицею й провінцією, які доповнюють одна одну [16, с. 18]; В. Абрамова розуміє їх як «дві сфери духовного життя, які мають власні просторові та часові координати» (цит. за [14, с. 220]). Подібно до провінції, метрополія, на думку К. Мозера, амбівалентна за своєю суттю, позаяк вона проявляє центристські та децентристські, локалізуючі й делокалізуючі тенденції, незважаючи на традиційні уявлення про її прив'язаність до центру країни [53, с. 11–13].

Поняття «центр» та «периферія» сприймаються як «ієрархічні керівні дихотомії західної цивілізації» [52, с. 1], а провінція разом з імперією вже перетворюються з топографічних об'єктів у

соціально-культурологічну парадигму. О. Червінська узагальнює стосунки між імперією та провінцією, говорячи про імперську формулу останньої. Розглядаючи її сутнісно вторинною, дослідниця вбачає в цьому переваги в можливості виникнення різноманітних наукових й освітянських осередків [14, с. 78]. С. Гайжюнас також помічає в провінції роль утопічного педагогічного локусу, наводячи, як приклад, гетевську модель, ібсенівський проект, гессівську Касталію [14, с. 29]. Принагідно зауважимо, що Й. В. Гете вбачав у периферійності Веймара його цінність: «Веймар був тільки і тим цікавіший, що ніколи не був центром. Тут мешкали поважні люди, які не витримували один одного; це було найжиттєвішим з усього, що давало імпульси кожному, зберігаючи його свободу» (цит. за [2, с. 454]). Цю ідею підтримує й Е. Шестакова, приписуючи провінції базову функцію, важливу для розвитку особистості – поєднувати різноманітні простори, стосунки, події [14, с. 298]. Суголосним видається переконання М. Гайдегера про провінцію як оптимальний локус для творчого усамітнення індивідуума [34]. В. Даниленко, розмірковуючи про роль столиці й провінції в історії літератури, нагадує, що «таланти народжуються в провінції, а помирають у столиці» [9, с. 67]. Можна також продовжити тезу про інтелектуальне тло провінції, про те, що більшість видатних самородків походять саме з периферії, підживлюючи центр новими ідеями.

Однак, зазвичай, чим сильніше проявляється імперський характер держави, тим моноцентричнішою вона згодом буде. Польська дослідниця О. Гнатюк запроваджує централістичний дискурс поряд з імперським, наголошуючи, що перший із них «обслуговує державу, яка, не будучи імперією, бореться зі своєю спадщиною по імперії – централізмом. Спільним для обох дискурсів є прагнення до домінування та маргіналізації провінції або периферії (в імперії – колонії). Обидва дискурси ставлять перед собою завдання перетворювати культурну тожсамість, спираючись на вартості, що їх визначив центр» [7, с. 256]. Це розрізнення може бути корисним для вивчення відносин між метрополією та провінцією на сучасному етапі, наприклад у пострадянському просторі.

Як видно з наведеної вище цитати, дотичне до провінції поняття маргінесу або маргінальності, які навіть іноді ототожнюються [14, с. 7], оскільки остання традиційно входить у бінарну пару із центральним (див. докл. [5]). Так, С. Павличко, говорячи про українську та російську літератури, заперечує синонімічність цих понять, уважаючи маргінес продуктивнішим та динамічнішим за безплідну провінцію, яка характеризується повторюваністю [26, с. 626]. О. Червінська висловлює із цього приводу дещо іншу думку: «Буде принципово похибкою вважати її (провінцію – Ю. І.) маргінальною формою імперського соціуму, позаяк без надійних провінцій (латин. *provincia* – область) імперії втрачають будь-яку життєздатність» [14, с. 276]. Ми не підтримуємо ідею другосортності провінції порівняно з маргінесом як відхиленням від норми або певної межі, за визначенням самої С. Павличко [26, с. 611–612], оскільки провінція – набагато складніший феномен, ніж видається на перший погляд.

Літературознавець Р. Дзик, розглядаючи дихотомію «центр та периферія» в постмодерністську епоху, приходить до висновку про витіснення імперсько-провінційної системи «глобальним селом» (термін М. Маклюена), а також простежує стирання меж між опозицією «центр – провінція», характерних для структуралізму, замінює її на ризоматичну модель (за Ж. Дельюзом) [14, с. 154–155]. Це зауваження – ціннісний інструментарій для дослідження цих явищ у новому теоретико-методологічному ключі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи цей огляд, зазначимо: опозицію центру й периферії активно досліджують у літературознавстві як складову частину гуманітарних наук. Ми обмежилися насамперед німецькомовним, російським та українським досвідом. Ця бінарна опозиція може розкриватися на основі понять «імперія» / «метрополія» / «столиця», з одного боку, та «провінція» / «периферія» – з іншого, пропонуючи різні смислові навантаження. Окремо акцентовано увагу на вивченні провінції як соціокультурного феномену й дотичних явищ (провінційність, провінціалізм, маргінес), а також на формуванні провінціології як нового інтердисциплінарного напрямку в гуманітаристиці. Сутність провінції простежується в її діалозі з імперією або столицею як уособленням центру. Неоднозначність провінції як соціокультурного феномену залежить від індивідуального сприйняття особи, для якої вона може виступати оптимальним простором для життя або негативно конотованим топосом.

Джерела та література

1. Актуальні проблеми сучасної провінціології : зб. тез і матеріалів конференцій-семинарів за 2006–2009 рр. / упоряд. В. І. Ковальов. – Одеса : ТЕС, 2009. – 140 с.
2. Аствацатуров А. Г. Поэзия. Философия. Игра. Герменевтическое исследование творчества И. В. Гете, Ф. Шиллера, В. А. Моцарта, Ф. Ницше / А. Г. Аствацатуров. – СПб. : Геликон Плюс, 2010. – 496 с.
3. Борзенко О. І. Сентиментальна «провінція» (нова українська література на етапі становлення) : монографія / О. І. Борзенко. – Харків : [б. в.], 2006. – 322 с.
4. Браже Р. А. Феномен провинциализма и его трактовка: от семиотики к синергетике / Р. А. Браже // Духовная жизнь провинции. Образы. Символы. Картина мира : материалы Всерос. науч. конф. 19–20 июня 2003 г. – Ульяновск : Изд-во Ульяновского гос. тех. ун-та, 2003. – С. 20–22.
5. Венгринюк Х. Ю. Центральне / маргінальне як проблема літературознавчого дискурсу / Х. Ю. Венгринюк // Наукові праці : наук.-метод. журн. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Т. 192. – Вип. 156. – С. 25–30.
6. Геопанорама русской культуры: провинция и ее локальные тексты / отв. ред. Л. О. Зайонц ; сост. : В. В. Абашев, А. Ф. Белоусов, Т. В. Цивьян. – М. : Языки славян. культуры, 2004. – 672 с.
7. Гнатюк О. Прощання з імперією: українські дискусії про ідентичність / О. Гнатюк. – Київ : Критика, 2005. – 528 с.
8. Гончаренко А. С. Американська провінція у малій прозі О. Генрі / А. С. Гончаренко // Літературознавчі студії : зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філол. – Київ, – Вип. 42. – Ч. 1. – 2014. – С. 256–268.
9. Даниленко В. Лісоруб у пустелі: письменник і літературний процес / В. Даниленко. – Київ : Академвидав, 2008. – 352 с.
10. Дырдин А. А. Духовная жизнь России: провинциальное измерение / А. А. Дырдин // Духовная жизнь провинции. Образы. Символы. Картина мира : материалы Всерос. науч. конф. 19–20 июня 2003 г. – Ульяновск : Изд-во Ульяновского гос. тех. ун-та, 2003. – С. 4–7.
11. Зайонц Л. О. «Провинция»: Опыт историографии / Л. О. Зайонц // Отечественные записки. – 2006. – № 5 (32). – С. 70–88.
12. Инюшкин Н. М. Провинциальная культура: взгляд изнутри : монография / Н. М. Инюшкин. – Пенза : Пензенская обл. б-ка, 2004. – 439 с.
13. Ишкин Б. С. Динамика представлений о провинциальном городе в российской культуре Нового времени / Б. С. Ишкин // Фундаментальные проблемы культурологии : сб. ст. по материалам конгресса. Т. 6 : Культурное наследие: от прошлого к будущему / отв. ред. Д. Л. Спивак. – М. : Новый хронограф ; Эйдос, 2009. – С. 310–314.
14. Імператив провінція : [кол. моногр.] / упорядкування О. Червінської. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. – 320 с.
15. Ісапчук Ю. В. Дихотомія провінції та метрополії у прозі Інґеборґ Бахман : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Юлія Ісапчук. – Миколаїв, 2016. – 20 с.
16. Каган М. С. Москва – Петербург – провинция: «двустолочность» России – ее историческая судьба и уникальный шанс / М. С. Каган // Российская провинция. – 1993. – № 1. – С. 16–28.
17. Каганский В. Л. Центр – провинция – периферия – граница. Система позиций для регионов / В. Л. Каганский // Полюса и центры роста в региональном развитии / под ред. Ю. Г. Липеца. – М. : ИГ РАН, 1998. – С. 36–42.
18. К्लех І. Територія сновидінь – мала вітчизна Бруно Шульца / І. К्लех // Сучасна рецепція творчості Бруно Шульца : наук. матеріали III Міжнар. фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі / за ред. В. Меньок. – Дрогобич : Коло, 2009. – С. 97–102.
19. Кривонос В. Ш. Гоголь: миф провинциального города / В. Ш. Кривонос // Провинция как реальность и объект осмысления. – Тверь : Тверской гос. ун-т, 2001. – С. 110–117.
20. Крылов М. П. Некоторые методологические замечания по проблеме «Центр» – «Периферия» / М. П. Крылов // Лабиринт : журнал социально-гуманитарных исследований. – 2012. – № 3. – С. 5–9.
21. Ляхова С. С. Провинциальный город как социокультурный феномен : автореф. дис. ... канд. филос. наук : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / С. С. Ляхова. – Архангельск, 2005. – 24 с.
22. Маслійчук В. Л. Провінція на перехресті культур. Дослідження з історії Слобідської України XVII–XIX ст. / В. Л. Маслійчук. – Харків : Харківський приват. музей міської садиби, 2008. – 399 с.
23. Милюгина Е. Г. Текст пространства. Фрагменты словаря «Русская провинция» / Е. Г. Милюгина, М. В. Строганов // Лабиринт : журн. социально-гуманитарных исследований. – 2012. – № 2. – С. 42–60.
24. Милюгина Е. Г. Текст пространства. Фрагменты словаря «Русская провинция». – Часть вторая / Е. Г. Милюгина, М. В. Строганов // Лабиринт : журн. социально-гуманитарных исследований. – 2012. – № 3. – С. 33–74.

25. Остапчук В. Простір провінції та простори душі в оповіданні О. Токарчук «Тансерка» («Танцюристка»): до проблеми самореалізації / В. Остапчук // Султанівські читання : зб. ст. / редкол. : І. В. Козлик (голова) й ін. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2015. – Вип. IV. – С. 120–127.
26. Павличко С. Теорія літератури / С. Павличко ; передм. М. Зубрицької. – Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 679 с.
27. Пелин А. В. Метафори, мифы и модели взаимоотношений провинциалов с жителями столицы / А. В. Пелин // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – Вип. 17. – С. 99–103.
28. Розумна О. П. Українська провінція як соціокультурний феномен / О. П. Розумна // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1. – С. 135–140.
29. Русская провинция: Миф – текст – реальность / сост. : А. Ф. Белоусов, Т. В. Цивьян ; ред. В. Н. Сажин ; науч. совет по истории мировой культуры РАН и др. – М. ; СПб. : Тема, 2000. – 491 с.
30. Сайко Е. А. Русская провинция: понятие, явление [Электронный ресурс] / Е. А. Сайко. – М. : Изд-во РАГС, 2004. – С. 35–46. – Режим доступа : http://ec-dejavu.ru/p/Provinces_Saiko.
31. Сатановська Г. С. Засоби художньої реалізації антиномії «Рим» – «Провінція» в просторово-часовій структурі роману М. Юрсенар «Спогади Адріана» / Г. С. Сатановська // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Філол. науки. – 2013. – № 9 (2). – С. 222–227.
32. Стяжкіна О. В. Людина в радянській провінції: освоєння (від)мови : монографія / О. В. Стяжкіна. – Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. – 295 с.
33. Тойнби А. Дж. Постигание истории / А. Дж. Тойнби ; пер. с англ. ; сост. А. П. Огурцов ; вступ. ст. В. И. Уколовой ; закл. ст. Е. Б. Рашковского. – М. : Прогресс, 1991. – 736 с.
34. Хайдеггер М. Творческая местность: почему мы остаемся в провинции? / М. Хайдеггер // Провинция : теорет. альманах «Res Cogitans #5». – М. : Книжное обозрение, 2009. – С. 57–59.
35. Центральні землі – коронні землі – межові землі / упоряд. : Г. Р. Брітгнахер, І. Штефан, Є. Волощук, О. Чертенко. – Київ : Вид. дім Дмитра Бурого, 2013. – 263 с. – (Понад кордонами: Студії німецькомовної літератури. – Вип. 3).
36. Цыганова Я. М. Российская провинция пореформенной эпохи как историко-культурное пространство: подходы к изучению / Я. М. Цыганова // Вестник СамГУ. – 2013. – № 8 (109). – С. 74–82.
37. Червінська О. В. Аргументи форми : [монографія] / О. В. Червінська. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 384 с.
38. Шестопалова Т. П. Провінція – місто – світ: дефінітивне та культурогенне співвідношення величин (діяльність і літературна спадщина Ю. Лавріненка) / Т. П. Шестопалова // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. Філол. науки. – Вип. 24 – Ч. I. – 2011. – С. 67–73.
39. Эртнер Е. Н. Феноменология провинции в русской прозе конца XIX – начала XX века : монография / Е. Н. Эртнер. – Тюмень : Изд-во ТюмГУ, 2005. – 211 с.
40. Южалина Н. С. Провинциальное: типологические характеристики в социокультурном контексте / Н. С. Южалина // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Сер.: Социально-гуманитарные науки. – 2006. – № 17 (72). – С. 274–276.
41. Literarische Erfahrungsräume: Zentrum und Peripherie in der deutschsprachigen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts / [Hrsg. : Magdalena Kardach, Ewa Piłomińska-Krawiec]. – Frankfurt am Main ; Berlin ; Bern ; Bruxelles ; New York, Oxford ; Wien : Lang, 2009. – 260 S.
42. Mecklenburg N. Die grünen Inseln : zur Kritik des literarischen Heimatkomplexes / Norbert Mecklenburg. – München : Iudicium-Verl., 1986. – 327 S.
43. Mecklenburg N. Erzählte Provinz : Regionalismus und Moderne im Roman / Norbert Mecklenburg. – Königstein / Taunus : Athenäum, 1982. – 309 S.
44. Metropole und Provinz in der österreichischen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts. Beiträge des 10 Österreichisch-Polnischen Germanistentreffens, Wien 1992 / [Hrsg. von Arno Dusini und Karl Wagner]. – Wien : Zirkular. Sonderband 41. – September, 1994. – 304 S.
45. Metropole und Provinzen in Altösterreich / [Hrsg. : Andrei Corbea-Hoisie, Jacques Le Rider]. – Wien ; Köln ; Weimar : Böhlau Verl., Polirrom, 1996. – 311 S.
46. Metropole, Provinz und Welt : Raum und Mobilität in der Literatur des Realismus / [Hrsg. Roland Berbig, Dirk Götsche]. – Berlin ; Boston : de Gruyter, 2013. – VII, 349 S. – (Schriften der Theodor Fontane Gesellschaft ; 9).
47. Metropolen: Laboratorien der Moderne / [Hrsg. Dirk Matejovski]. – Frankfurt am Main ; New York : Campus-Verl., 2000. – 368 S. – (Schriftenreihe des Wissenschaftszentrums Nordrhein-Westfalen ; 5).
48. Periphere Zentren oder zentrale Peripherien? : Kulturen und Regionen Europas zwischen Globalisierung und Regionalität / [hrsg. von Wilhelm Amann]. – Heidelberg : Synchron, Wiss.-Verl. der Autoren, 2008. – 236 S.
49. Provinz als Zentrum : Regionalität in Literatur und Sprache ; ein polnisch-deutsch-nordisches Symposium / [Hrsg. : Dietmar Albrecht, Andreas Degen, Bernd Neumann, Andrzej Talarczyk]. – Aachen : Shaker, 2007. – 226 S. – (Polygon. – Bd. 3).

50. Provinz und Metropole. Zum Verhältnis von Regionalismus und Urbanität in der Literatur / [Hrsg. Dieter Burdorf, Stefan Matuschek]. – 1. Aufl. – Heidelberg : Winter, 2008. – 420 S. – (Beiträge zur neueren Literaturgeschichte. – Bd. 254).
51. Räume und Grenzen in Österreich-Ungarn 1867–1918 : kulturwissenschaftliche Annäherungen / [hrsg. von Wladimir Fischer, Waltraud Heindl, Alexandra Millner und Wokfgang Müller-Funk]. – Tübingen : Francke, 2010. – 409 S. – (Kultur – Herrschaft – Differenz. – Bd. 11).
52. Zentren, Peripherien und kollektive Identitäten in Österreich-Ungarn / [Hrsg. Endre Hárs, Wolfgang Müller-Funk, Ursula Reber und Clemens Ruthner]. – Tübingen und Basel : Francke, 2006. – 1. Aufl. – VI, 295 S. – (Kultur – Herrschaft – Differenz. – Bd. 9).
53. Zwischen Zentrum und Peripherie : die Metropole als kultureller und ästhetischer Erfahrungsraum / [Hrsg. : Christian Moser]. – Bielefeld : Aisthesis-Verl., 2005. – 391 S.

Исапчук Юлия. Оппозиция центра и периферии, или провинция versus метрополия в современном литературоведении. В статье анализируется характер взаимодействия бинарной пары центр и периферия на основе имманентной амбивалентности ее составляющих. Рассматривается изучение этих явлений в немецкоязычном литературоведении на фоне освещения темы родины и региона в художественной литературе. Прослеживается указанная проблематика в современной российской гуманитаристике с выделением концепта русской провинции как национального феномена, сопровождаемого теоретическим обоснованием общего видения образа провинции. Освещаются также исследования этого концепта в украинском научном дискурсе. Подчеркивается роль становления провинциологии как нового междисциплинарного направления гуманитарных наук. Делается попытка аргументировать провинцию и метрополию в качестве современных литературоведческих понятий. В частности обращается внимание на рецепцию провинции как социокультурного феномена: сентиментальная «провинция», «имперская формула провинции», миф и провинция, провинциальный комплекс столичности.

Ключевые слова: провинциология, центр, периферия, провинция, метрополия.

Isapchuk Yulia. The Opposition of Center and Periphery or Province Versus Metropolis in the Modern Literary Criticism. The article examines the interaction's character of the binary pair of center and periphery, based on the inherent ambivalence of its components. The study of these phenomena is considered in the German-speaking literary criticism on the ground of the development of the topic «homeland and region» in the literature. These problems are analyzed in the modern Russian humanities with an emphasizing of the concept of the Russian province as a national phenomenon, followed by a theoretical explanation of a common vision of the province's image. The research of this concept is also highlighted in the Ukrainian scientific discourse. The formation of provintsiologiya (province's study) is stressed as a new interdisciplinary humanities' direction. The attempt is made to identify province and metropolis as the modern literary concepts. In particular the attention is focused on the reception of the province as a sociocultural phenomenon: sentimental «province», «imperial formula of province», the myth and the province.

Key words: province's study, center, periphery, province, metropolis.

Стаття надійшла до редколегії
08.11.2016 р.

УДК 821.161.3.09(092)

Надзея Кахновіч

Канцэпцыя чалавека ў творчасці Максіма Гарэцкага: антрапалагічная перспектыва

Паказваецца актуальнасць літаратуразнаўчых даследаванняў, прысвечаных канцэпцыі чалавека, выяўленню яго сутнасці ў нацыянальнай мастацкай літаратуры ў кантэксце «антрапалагічнага павароту» ў сучасным навуковым дыскурсе. На прыкладзе творчасці М. Гарэцкага (з улікам дасягненняў сінергетыкі як навукі, якая вывучае складаныя няўстойлівыя сістэмы ў развіцці) пацвярджаецца заканамернасць крызісаў у быцці асобы, абумоўленую яе амбівалентнасцю.

Ключавыя словы: праблема чалавека, «антрапалагічны паварот», амбівалентнасць асобы, духоўны крызіс, сінергетыка.

Пастаноўка навуковай праблемы і яе значэнне. Даследаванне канцэпцыі чалавека ў творчасці М. Гарэцкага абумаўлена, па-першае, неабходнасцю сістэматызацыі назіранняў над прозай пісьмен-